

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Baložu dzimtas (*Columbidae*) noteicējs

Latvijas Dabas fonds
sadarbībā ar
Latvijas Ornitoloģijas biedrības
žurnālu "Putni dabā"
2012

Šis "Baložu dzimtas (*Columbidae*) noteicējs" ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu. Par noteicēja saturu atbild Latvijas Dabas fonds.

Latvijā sastopamas piecas baložu sugas – mājas balodis, meža balodis, lauku balodis, gredzenūbele un parastā ūbele. Latvijā vienu reizi (8.11.2005., Papē, novērotājs A.Celmiņš) ir sastapta arī austrumu ūbele *Streptopelia orientalis*, kas ir līdzīga parastajai ūbelei, bet lielāka. Visi šie putni pieder pie baložu dzimtas. Samērā viegli var atšķirt baložu (*Columba*) ģints pārstāvjus no ūbeļu (*Streptopelia*) ģints pārstāvēm – baloži ir lielāki un tumšāki, turpretim ūbeles mazākas un samērā gaišas. Baložus var ļoti labi atšķirt pēc dziesmas, kuru bieži var dzirdēt mežos.

Apdzīvotās vietās sastopami mājas baloži, retāk – gredzenūbeles un lauku baloži. Meža balodis un parastā ūbele – lielākoties mežos. Trīs sugas – meža, lauku un mājas balodis nereti novērojami uz laukiem vienā barā, īpaši, kad notiek lauku darbi.

Mājas balodis un gredzenūbele ir nometnieki – paliek ziemot tepat, izņemot jaunos putnus, kuri ziemā var aizklejot uz dienvidiem. Pārējās baložu sugas ir gājputni – rudenī dodas uz Centrāl un Dienvideiropu, Ziemeļāfriku. Pēdējos gados gan daži putni novēroti arī ziemā.

Baloži galvenokārt barojas uz zemes ar dažādām augu sēklām, dzinumiem, augliem un ogām. Lauku balodis un ūbeles parasti būvē diezgan nekārtīgas un vaļīgas ligzdas uz koku zariem, izmantojot dažādus zariņus un stiebrus. Mājas balodis ligzdo dažādās cilvēku konstrukcijās, meža balodis - koku dobumos.

Viena suga – meža balodis - ir iekļauta Latvijas aizsargājamo un mikroliegumu sugu sarakstā, ierakstīta Latvijas Sarkanajā grāmatā 3. kategorijā.

Baloži un ūbeles ir izplatītas visā pasaulē, izņemot Sahāras tuksnesi un Antarktīdu. Pavisam kopā baložu dzimtā ir apmēram 300 sugas.

Putna garums, cm	Ligzdojošo pāru skaits Latvijā	Ziemojošo putnu skaits Latvijā / Ziemošanas vietas
------------------	--------------------------------	---

Mājas balodis *Columba livia forma domestica*

Mājas balodis ir visizplatītākais no baložiem un ir parasts ligzdotājs apdzīvotās vietās. Latvijas mājas balodis ir klinšu baloža forma, kas pielāgojusies dzīvei cilvēku tuvumā.

IZSKATS Gaiši zilganpelēks putns ar pelēku galvu, zaļganu metālisku spīdumu uz kakla sāniem un purpursārtu guzu. Uz spārniem ir divas melnas šķērsvītras, bet spārnu gali melni. Uz virsastes ir balta josla, aste pelēka, tās galā plata melna josla. Bieži ir sastopami arī dažādu krāsu un raibumojumu variantu – raibi, balti, dzeltenbrūni un gandrīz melni. Vairākumam no tiem raksturīga baltā josla uz virsastes, tomēr tumšākajām formām šīs joslas var nebūt.

UZVEDĪBA Pie cilvēkiem pieradis, drošs putns. Parasti uzturas baros vai nelielās grupās. Pa zemi staigā pie katra soļa klanīdams galvu.

BALSS Dziesma ir monotona, klusināta dūdošana un skaņas, kas atgādina rīstīšanos.

LIGZDOŠANA Ligzdo dažādās cilvēku konstrukcijās (tiltu nišās, balkonos, bēniņos u.c.), retākos gadījumos, iespējams, arī koku dobumos. Marta sākumā izdēj 1–2 olas, gadā 4–5 dējumi. Piemērotos apstākļos var ligzdot visu gadu.

BIOTOPS Pilsētas un lauku apdzīvotas vietas.

BARĪBA Dažādas sēklas un cilvēku pārtikas atkritumi.

Foto: Selga Bērziņa

31–34 cm

100 000–200 000 pāru

200 000–500 000 putnu

Meža balodis *Columba oenas*

Latvijā samērā rets ligzdotājs, izplatīts nevienmērīgi - vairāk jūrmalas zonā, gar purvu malām, un citur, kur atrodamas dobumainas priedes vai apses.

IZSKATS Mājas baloža lielumā. Apspalvojums zilganpelēks; kakla lejasdaļa ar zaļganu un purpursārtu spīdumu. Lidspalvu gali melni, astes galā plata melna josla. Uz spārniem (no augšpuses) pie to pamata divas samērā īsas melnas šķērsvītras. Lidojumā raksturīga tumša spārna ārmala un tumšpelēka spārnu apakšpuse.

UZVEDĪBA Veic riesta lidojumus, līdzīgi mājas balodim planējot ar V veidā izplestiem spārniem. Gājputns, ziemo Dienvideiropā un Ziemeļāfrikā. Migrējot bieži pievienojas lauku baložu bariem. Liels skaits arī caurceļo no ziemeļiem. Pēdējos gados dažkārt novērots arī ziemā.

BALSS Dziesma ir vienkārša, vairākkārt atkārtota divzīlīga aizsmakusi dūdošana, pirmā zīlbe vienmēr ir uzsvērtā: "ū-u, ū-u, ū-u, ūu".

LIGZDOŠANA Ligzdo dzilnu kalto dobumos vai dabiskos dobumos, arī piemērotos būros. Aprīlī izdēj 2 olas, gadā 2-3 perējumi.

BIOTOPS Ligzdošanas laikā sastopams gandrīz tikai priežu (gk. vecos) mežos, kur ir lieli dobumi koki. Ārpus ligzdošanas sezonas novērojams arī barojoties lauksaimniecības zemēs.

BARĪBA Dažādas sēklas.

Foto: Sandis Laimē

uz spārniem divas
samērā īsas melnas
šķērsvītras

Foto: Sandris Rabkevičs

lidojumā spārnu
apakšpuse tumša

Līdzīgās sugas: No mājas baloža atšķirams pēc tā, ka meža balodim nav baltā laukuma uz virsastes (mājas baloža tumšajām formām virsaste arī var būt tumša) un spārnu apakšpuse tumši pelēka (mājas balodim – balta). Arī šķērsvītras uz spārniem ir īsākas.

32–34 cm

200–500 pāru

D Eiropā un Z Āfrikā

Lauku balodis *Columba palumbus*

Latvijā parasts un izplatīts ligzdotājs.

IZSKATS Lielākais no baložiem, tikai mazliet mazāks par vārnu. Apspalvojums ir pelēks, krūtis vīnsarkanas. Pieaugušajiem putniem kakla sānos ir balti laukumi. Uz spārniem plecu apvidū ļoti uzkrītoši (īpaši lidojumā) ir balti pusmēnesveida laukumi. Aste ir samērā gara, ar platu melnu joslu galā. Spārnu apakšpuse gaiši pelēka. Jaunie putni ir brūnāki, ar tumšām acīm un tiem nav balto laukumu kakla sānos (bet ir baltie laukumi uz spārniem).

UZVEDĪBA Sākot lidojumu, parasti skaļi sasit spārnus. Gājputns, ziemo Centrāl un Dievideiropā, daļa arī Ziemeļāfrikā. Lielā skaitā arī caurceļo. Pēdējos gados atsevišķi putni aizvien biežāk pārziemo.

BALSS Dziesma ir piecizilbīga dūdošana, ko varētu atveidot kā "puspūr'–olu–piedēj', puspūr'–olu–piedēj', –tukšs".

LIGZDOŠANA Kokos būvē paviršu un plānu ligzdu no zariņiem. Aprīlī izdēj 1–2 olas, gadā divi perējumi.

BIOTOPS Dažādi meži, arī apdzīvotas vietas.

BARĪBA Dažādas ogas, sēklas, asni, arī graudi un zīles. Barojas pārsvarā uz laukiem.

pieaugušiem
putniem kakla
sānos balti laukumi

Foto: Selga Bērziņa

lidojumā uz
spārniem redzami
balti laukumi

Foto: Ainars Mankus

40–42 cm

40 000–60 000 pāru

C un D Eiropā, arī Z Āfrikā

Gredzenūbele *Streptopelia decaocto*

Latvijā ne pārāk plaši izplatīta ligzdotāja un nometniece. Pēdējās desmitgadēs gredzenūbeļu skaits samazinās un šobrīd tā ir retākā baložu suga Latvijā. Tipiska dienvidu suga, kas pirms 50 gadiem ienāca Latvijā un tagad pēc pusgadsimta atkal samazinās. Vēl pirms 20 gadiem bija samērā bieži sastopama arī Rīgā, taču tagad pārsvarā tikai Latvijas dienvidu daļā (Liepāja, Skrunda u.c.).

IZSKATS Par mājas balodi nedaudz mazāka un slaidāka. Kakla sānos tai ir šaurs melns pusgredzens, no kā tā arī ir ieguvusi nosaukumu. Apspalvojums ir ļoti gaišs, brūngansārts, spārnu virspuse un mugura smilškrāsā vai “kakao ar pienu” krāsā. Spārnu gali tumši, bet apakšpuse gaiša. Jaunie putni ir līdzīgi pieaugušajiem, taču tiem nav melnā pusgredzena ap kaklu. Mājas baloža brūnā forma pēc krāsojuma varētu būt līdzīga gredzenūbelei, taču mājas balodis ir lielāks, masīvāks, ar baltu virsasti un tam nav melnā gredzena ap kaklu.

UZVEDĪBA Neligzdošanas laikā parasti uzturas nelielās grupiņās. Ziemā salasās uz naktsguļu lielākos baros. Pieaugušie putni ir nometnieki, bet jaunie ziemās var aizklejot uz dienvidiem.

BALSS Balss ir ātri atkārtots trīs zilbīgs “uu-ūū u”.

LIGZDOŠANA Ligzdu (tikai no zariem) samērā nekārtīgi būvē kokos (bieži eglēs) zaru staklē vai līdzīgā vietā. Marta beigās izdēj 1–2 olas, perē vairākas reizes gadā.

BIOTOPS Sastopama apdzīvotās vietās, gk. parkos.

BARĪBA Dažādas sēklas.

pieaugušiem putniem kakla sānos
šaurš melns pusgredzens

Foto: Selga Bērziņa

Līdzīgās sugas: Ūbele ir tumšāka par gredzenūbeli – galva, krūtis un guza sārti pelēka, vēders un zemaste netīri balta. Spārnu apakša tumši pelēka (gredzenūbelei – gaiša). Ūbeles spārni ir raibi, bet gredzenūbelei ar vienmērīgu krāsojumu.

31–33 cm

200–300 pāru

100–300 putnu

Parastā ūbele *Streptopelia turtur*

Latvijā samērā parasta ligzdotāja, bet ievērojami retāka nekā, piemēram, lauku balodis.

IZSKATS Ūbele ir mazākā no baložu dzimtas putniem. Galva, krūtis un guza sārti pelēkas, vēders un zemaste netīri balta. Plecu (spārnu) un muguras spalvas ir rūsas krāsā ar melnu vidu, veidojot rudu laukumu ar melniem raibumiņiem. Pieaugušajiem putniem kakla sānos ir melni balts laukums, bet jaunajiem nav. Jaunie putni ir blāvāki, un tiem uz muguras nav rudi melno raibumu.

UZVEDĪBA Bieži redzama tupot ceļmalās uz vadiem. Gājputns, ziemo Āfrikā. Reģistrēts viens ziemošanas gadījums.

BALSS Dziesma ir atkārtots, trīszilbīgs vai četrzilbīgs "trrrrrrr-trr-trr", "trrrrrrr-trrrr-trrrr-trrrr"; pirmā zilbe parasti garāka.

LIGZDOŠANA Kokos būvē visai plānu un lēzenu ligzdu, gk. no zariem. Maijā izdēj 2 olas, gadā viens perējums.

BIOTOPS Nelieli jauktu vai lapu koku mežu puduri pļavu un lauku tuvumā, mežmalas un krūmāji, arī egļu jaunaudzēs.

BARĪBA Augu sēklas.

pieaugušiem
putniem
kakla sānos
melni balts
laukums

brūn-melni
raibi spārni

Foto: Selga Bērziņa

Līdzīgās sugas: Gredzenūbele ir gaišāka un spārni nav raibi. Gredzenūbele ir arī lielāka par parasto ūbeli.

26–28 cm

500–2000 pāru

Āfrikā

Putnu balss ieraksti:

Var noklausīties šeit - http://www.putni.lv/index_balsis.htm

Izmantotā literatūra:

Baumanis J., Klimpiņš J. 1997. Putni Latvijā. Apgāds "Zvaigzne ABC". Rīga, 135.

Bušs A. 2012. Baložu noteikšana. *Putni dabā* 2012/1-2: 24-27.

LOB 1998. Latvijas lauku putni. Rīga: LOB, 208.lpp.

LOB 1998. Latvijas meža putni. 2. izdevums. Rīga: LOB, 224.lpp.

Latvijas putni. 2012. Interneta publikācija - <http://www.putni.lv>